

IVAN PERNAR O HRVATSKO-SRPSKIM ODNOSIMA NAKON ATENTATA U BEOGRADU 1928. GODINE

Zlatko BEGONJA
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru

UDK 94(497.1)“1928“929 Pernar, I.
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 24. XII. 2008.

Za vrijeme oporavka od zadobivenih rana prilikom atentata u Narodnoj skupštini u Beogradu Ivan Pernar dao je intervju novinaru jednoga talijanskog novinskog lista. U njemu je veoma iscrpno progovorio o svim društvenim problemima u Kraljevini SHS, kao i o ključnim narodnim različitostima između Hrvata i Srba. Pritom je posebice iznio sve oprečnosti koje su opterećivale dotadašnju suradnju tih dvaju naroda, ali i naglašavao one što bi u budućnosti mogli priječiti bilo kakve oblike njihova međusobnoga zajedničkog života. Također, Pernar je u ovom razgovoru ponudio svoja zanimljiva gledišta u smislu tadašnjeg aktualnog pojma amputacije Hrvatske od državne zajednice.

Ključne riječi: *Ivan Pernar, Kraljevina SHS, atentat, amputacija Hrvatske, 1928.*

UVODNE NAPOMENE

U Beogradu je 20. lipnja 1928. zastupnik (poslanik) Narodne radikalne stranke (Radikalna)¹ Puniša Račić² u Skupštini Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca (SHS) izvršio atentat na parlamentarne zastupnike Hrvatske seljačke stranke (HSS).³

¹ Srbijanska politička stranka pod službenim nazivom Narodna radikalna stranka, kolokvijalno nazivana Radikalna, prepoznatljiva programom koji je naglašeno isticao velikosrpski hegemonizam. Više o nastanku, kao i djelovanju ove stranke u Kraljevini SHS, vidi: Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije, Hrvatski pogled*, Zagreb, 1998., 103-105; Skupina autora, *Rječnik historije države i prava*, Zagreb, 1968., 504-505.

² Od rujna 1927. godine zastupnik Radikalne stranke u Skupštini i neposredni izvršitelj atentata nad Stjepanom Radićem i ostalim zastupnicima Hrvatske seljačke stranke (HSS). Svojedobni pouzdanik Nikole Pašića, kao i kralja Aleksandra, te provoditelj njihovih najtajnijih zapovijedi. O njegovu osobnom djelovanju više vidi: Zvonimir KULUNDŽIĆ, *Atentat na Stjepana Radića*, Zagreb, 1967., 317. Punišu Račića se od 1925. godine smatralo glavnim vođom četničke organizacije pod imenom „Udruženje srpskih četnika Petar Mrkonjić za Kralja i Otadžbinu“. O tome više vidi: Jozo TOMAŠEVIĆ, *Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941-1945*, Zagreb, 1979., 115-116.

³ Ovu najvažniju hrvatsku političku stranku, posebice u razdoblju egzistiranja Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, osnovali su nešto ranije 1904. godine, braća Antun i Stjepan Radić. Na njezinu čelu bio je do trenutka atentata Stjepan Radić (1871.-1928.), a nakon njegove smrti vodstvo je 13. kolovoza 1928. godine preuzeo dotadašnji potpredsjednik dr. Vladko Maček (1879.-1964.). U svojim počecima stranka se nazivala Hrvatska pučka seljačka stranka (HPSS), zatim Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS, od 8. prosinca 1920. godine), i na koncu Hrvatska seljačka stranka (od postizanja dogovora HRSS-a i Narodne radikalne stranke iz srpnja 1925. godine). Promjene u nazivlju bile su isključivo

Posljedica toga čina bilo je izravno ubojstvo Pavla Radića i Đure Basaričeka, kao i teško ranjavanje prvaka HSS-a Stjepana Radića, te Ivana Pernara⁴ i Ivana Grande.⁵ Zbog toga je naknadno, od zadobivenih rana, u Zagrebu 8. kolovoza 1928. godine preminuo Stjepan Radić.⁶

Izvršeni atentat i nedugo zatim smrt Stjepana Radića, presudno su utjecali na nepovoljno političko ozračje što je napose od tih trenutaka zavlдалo na prostoru Hrvatske, odnosno Kraljevine SHS. Takvo je bilo uzrokom s jedne strane značajne promjene dotadašnje hrvatske politike,⁷ ali je s druge strane obnovilo, odnosno potenciralo već otprije postojeće srbijanske inicijative u svezi s odcjepljenjem, odnosno amputacijom Hrvatske.⁸ Jednako tako, utjecalo je i na kulminaciju svih oblika političkih i društvenih napetosti u Hrvatskoj, i to upravo zato što se ubojstvo vodećega hrvatskog političara Stjepana Radića poglavito smatralo srbijanskim pokušajem destabilizacije hrvatskoga naroda.

Osim toga, počinjen zločin bio je smatran i ciljanom eliminacijom važne političke osobe, koja je u prethodnom razdoblju bila obilježena kao jedan od glavnih

vezane uz prevladavajuće političke prilike, te su takve prioritarno označavale trenutne pravce političkog djelovanja. One su jednako tako pretpostavljale i provedbu političkog pragmatizma, potrebnog za održanje i stranačko funkcioniranje na determiniranom prostoru i vremenu. Glavno obilježje, odnosno stranačka politička koncepcija HSS-a bila je temeljena isključivo na nacionalnom programu, i takva se po naravi protivila centralističkom ustroju jugoslavenske države i velikosrpskom hegemonizmu. O djelovanju HSS-a vidi: H. MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije...*, 107-109, zatim: Skupina autora, *Povijest Hrvata od 1918. do danas*, Zagreb, 2007., 24-37.

⁴ Ivan Pernar (1889.-1967.), zastupnik HSS-a u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS i državni tajnik u vladi Narodnog sporazuma iz 1925. godine. Vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 365.

⁵ Iscrpnije o raspravama zastupnika u Narodnoj skupštini koji su neposredno prethodili činu atentata, vidi: Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1989., 339-346; Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 339-358.

⁶ Pogreb Stjepanu Radiću održan je u Zagrebu 12. kolovoza 1928.

⁷ Nastupilo je razdoblje ujedinjenja hrvatskih političkih snaga u borbi protiv velikosrpske hegemonističke politike. Započela je prevladavati orijentacija koja je tražila samostalnu državu Hrvatsku, a što se može ilustrirati i sljedećim navodom: „Poslije 20. lipnja 1928. kada je u beogradskom parlamentu izvršen atentat na hrvatsko narodno vodstvo, počinje aktivističko razdoblje hrvatskog narodnog otpora. U tom vremenu nestaje i posljednjih sitnih razlika među Hrvatima. Sve hrvatske skupine i svi hrvatski pojedinci složni su u zahtjevu, da se ima raskinuti državna zajednica sa Srbijom i obnoviti hrvatska država s punim suverenitetom na čitavom narodnom i povijesnom području Hrvatske, te da se ima pristupiti otvorenoj borbi za ostvarenje tih ciljeva, pošto su sva sredstva mirnog rješenja spora postala iluzorna.“ Preuzeto iz: Milivoj MAGDIĆ, *Uzroci propasti Kraljevske Jugoslavije*, *Sloboda, mjesečnik za politiku i književnost*, br. 1, Buenos Aires, 1949., 9.

⁸ Podrobnije o ideji i terminu amputacije, što je prema srbijanskim inicijatorima trebalo rezultirati drugačijim razgraničenjem između Hrvatske i Srbije, vidi: Hrvatska politička biblioteka, *Vođa govori, ličnost, izjave, govori i politički rad vođe Hrvata Dra. Vladka Mačka*, sv. prvi, Zagreb, 1936., 81-85; Skupina autora, *Povijest Hrvata...*, 39-40.

nositelja tzv. politike sporazumijevanja, započete još od 1925. godine.⁹ Stoga je srbijanska nakana u tom pogledu također bila upravljena i prema konačnom onesposobljavanju Seljačko-demokratske koalicije (SDK) uspostavljene 1927. godine,¹⁰ koja se u postojećim okolnostima predstavljala ozbiljnim političkim oponentom velikosrpskim težnjama. Naime, upravo su takvi srbijanski ciljevi bili najviše izraženi u djelovanju Radikalne stranke.

Logična posljedica koja je proizlazila iz nastaloga stanja, bio je postupak kojim je Seljačko-demokratska koalicija odbila svoje sudjelovanje na svim daljnjim zasjedanjima Narodne skupštine. U tom je smislu 1. kolovoza 1928. godine, na sastanku svojega kluba održanom u zgradi Hrvatskoga sabora u Zagrebu, koalicija donijela rezoluciju kojom je poglavito osporavala daljnje funkcioniranje Narodne skupštine u nepotpunom sastavu. Rezolucijom je također zatraženo ukidanje Vidovdanskog ustava,¹¹ kao i ustrajavanje na potrebi redefiniranja državnog uređenja na principima punog osiguranja ravnopravnosti i poštovanja nacionalnih individualiteta.¹²

U takvim je okolnostima, koje su po svojoj naravi za posljedicu imale i nestalnost funkcioniranja Vlade Kraljevine SHS, kralj Aleksandar I. Karađorđević¹³ objavio 6. siječnja 1929. godine, proklamaciju o ukidanju Vidovdanskog ustava i raspuštanju Narodne skupštine, čime je zapravo postignuto stanje kraljeve diktature.¹⁴

⁹ Više o Radićevoj politici sporazumijevanja i intencijama, vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 296-319.

¹⁰ Seljačko-demokratske koalicija ustanovljena je 11. studenoga 1927., a sačinjavale su je dvije političke stranke, HSS i Samostalna demokratska stranka (SDS). Samostalnu demokratsku stranku vodio je Svetozar Pribičević (1875.-1936.), glavni politički predstavnik Srba u Hrvatskoj (prečanski Srbi). Ova je koalicija stvorena na temelju političkog pragmatizma, pa je zbog toga i bilo moguće da se dvije potpuno različite ideološke opcije (HSS – hrvatski nacionalni program, a SDS unitaristički), nađu na zajedničkom djelovanju protiv prevladavajuće velikosrpske politike. O tome vidi: Skupina autora, *Povijest Hrvata...*, 35-37.

¹¹ U Ustavotvornoj skupštini Kraljevstva SHS 28. lipnja 1921. prihvaćen je (na neprincipijelan način) Vidovdanski ustav. Od toga trenutka Kraljevstvo SHS mijenja svoje ime u Kraljevinu SHS, a od 3. listopada 1929. državna zajednica nazivala Kraljevina Jugoslavija. O principu izglasavanja Vidovdanskog ustava vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 199-211.

¹² Vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 349-351.

¹³ Činom polaganja prisege stupio je na prijestolje 6. studenoga 1921., na kojem se nalazio do 9. listopada 1934., kada je preminuo od posljedica tada izvršenog atentata u Marseilleu u Francuskoj.

¹⁴ Kralj je nakon provedenih konzultacija s prvacima parlamentarnih stranaka, na kojima su potvrđena njihova oprečna stajališta u pogledu trenutnog stanja u državi, odlučio uvesti diktaturu, koju je opravdavao potrebom da: „između naroda i Kralja ne može i ne smije više biti posrednika“. U tom je smislu ukinuo Vidovdanski ustav i raspustio Narodnu skupštinu izabranu 1927. godine. Vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 359-362; Ljubo BOBAN, *Hrvatske granice od 1918 do 1993.*, Zagreb, 1993., 30-32.

POLITIČKI OKVIR ZA ATENTAT U NARODNOJ SKUPŠTINI

Agresivnost izvršitelja oružanog napada Puniše Račića i posljedice koje su proizišle iz takvoga ponašanja bile su sasvim prepoznatljive još tijekom njegovih ranijih istupa, a vremenski su prethodile samom događaju napada. Naime, verbalna nesnošljivost na skupštinskim zasjedanjima predviđala je točan slijed tragičnog raspleta, i takva je nastala kao rezultat izraženih nepomirljivosti između postojećih političkih parlamentarnih suparnika.

Ključni razlog njihova oštrog sučeljavanja tijekom 1928. godine nalazio se zapravo u činjenici tadašnjega teškog društvenog stanja koje je u prvome redu bilo rezultat loših gospodarskih i političkih prilika,¹⁵ ali jednako tako i potenciranih izražajnom provedbom nejednakosti poreznih opterećenja prema pojedinim dijelovima države. U sklopu toga, oporbenoj Seljačko-demokratskoj koaliciji napose je smetalo i vladino financijsko ulagačko favoriziranje područja bivše Kraljevine Srbije, i to isključivo na štetu preostalih državnih prostora Kraljevine SHS.¹⁶

Takva je situacija produbljivala postojeću društvenu krizu i dodatno poticala stvaranje nezadovoljstva u javnosti, što je Seljačko-demokratska koalicija, zalažući se za promjenu stanja, iskoristavala za promicanje vlastitih političkih ciljeva.¹⁷ Naravno da je pod takvim okolnostima u vladinim redovima, čiju je okosnicu činila Radikalna stranka, kao i kod ostalih vlasti pripadajućih političkih stranaka,¹⁸ nastupilo nespokojstvo, koje je vrlo brzo prešlo u poticanje i priželjkivanje konačnoga političkog obračuna s oporbom. U navedenom ozračju stvoreni su napeti politički odnosi, koji su posebice u parlamentarnim dijalozima ostali prepoznatljivi nizom incidentnih situacija.¹⁹

Prilog poticanju atmosfere sukoba, ali i na taj način izravnog upletanja, odnosno svrstavanja na jednu stranu u aktualnoj političkoj borbi, dodatno je svojim pristranim

¹⁵ Bespoštedna borba SDK protiv vladajućih struktura započela je još najavom Stjepana Radića na skupštinskom zasjedanju SDK u Zagrebu od 22. siječnja 1928. Naime, tada je S. Radić najavio „borbu bez primjera“ koja se mogla prepoznati kao „borba protiv bezakonja, pljačke i hegemonije“. Preuzeto iz: Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Ljubljana, 1986., 24.

¹⁶ Vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 330-332.

¹⁷ U tom smislu vrijedi promatrati i Radićev istup u vrijeme proslave njegova rođendana 11. lipnja, kada je verbalno napao vladu Kraljevine SHS i predočio svoja razmišljanja o tri ili četiri oblasti zasnovane na gospodarskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Tako je predlagao jadransko-podunavsku oblast, zatim srpsko-moravsku, Južnu Srbiju i Slovensku oblast. Na koncu je rekao sljedeće: „Potrebno je da narod dobije sve u svoje ruke, dosta nam je prava, potrebno je da dobijemo potpunu vlast u hrvatskoj domovini.“ Preuzeto iz: B. KRIZMAN, *Ante Pavelić...*, 25.

¹⁸ Više o tadašnjim političkim strankama koje su sudjelovale u sastavu vlade, vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 320-328.

¹⁹ O razlozima i pokrenutim političkim borbama, kao i tako stvorenom parlamentarnom ozračju, više vidi: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 328-338; Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 211-235.

komentarima davao i provladin tisak. Naime, takav je u svojim napisima posebice Stjepana Radića označavao kao glavni cilj s kojim se trebalo konačno obračunati pa je tako, između ostaloga, u jednom državnom pisanom mediju te 1928. godine, konkretno bila navedena i sljedeća prijetnja: „Ako se država kao pravna cjelina pokaže nemoćnom da urazumi g. Radića, onda će g. Radić doživjeti jednoga dana, da će sami građani ove države razračunati s njim kako znadu.“²⁰

Dodatna napetost između parlamentarnih suparnika nastupila je 17. lipnja 1928., kada je na dnevni red skupštinskog zasjedanja bila uvrštena i točka ratifikacije Nettunskih konvencija, sklopljenih između Kraljevine SHS i Italije još 1925. godine.²¹ Ustrajavanje državnih vladajućih struktura, zapravo vlade Kraljevine SHS na njihovoj ratifikaciji, označavalo je u tim trenutcima bitan ustupak pred talijanskim pritiskom. Takvo talijansko zahtijevanje imalo je osnovno polazište u imperativnoj potrebi ostvarenja vlastitih imperijalnih težnji. Naime, prema kondicijama iz spomenutih konvencija, Italija je s Kraljevinom SHS poglavito na štetu Hrvatske, razriješila dotadašnja otvorena pitanja koja su ostala naslijeđena iz prethodno zaključenoga Rimskog pakta 1924. godine.²² Dakle, ratifikacijom konvencija trebale su stupiti na snagu mnoge pogodnosti za talijanske optante u Dalmaciji, primjerice poput onih iskazanih u vidu različitih oblika trgovine, ribarstva, carinskih odnosa, posebnih prava talijanskih konzulata, kao i niza ostalih administrativnih povlastica.²³

Iz tih razloga, Seljačko-demokratska koalicija izražavala je svoje nezadovoljstvo potenciranom žurbom vladajućih u svezi s pokušajem ratifikacije tako definiranih konvencija, te je uz već ranije spomenute primjedbe druge naravi, ustrajavala na političkom pritisku prema vladi Kraljevine SHS.²⁴ Taj je pritisak imao za svoj glavni cilj konačnu realizaciju promjene postojećega režima vlasti. SDK je, naime, držala da strukture vlasti nisu mogle niti bile sposobne pravilno odgovoriti postojećim naraslim unutrašnjim društveno-političkim teškoćama, kao i trenutnim vanjskopolitičkim izazovima.

²⁰ Ovdje je riječ je o beogradskom novinskom listu *Politika* (takvih je napisa bilo i u drugim tiskovinama poput lista *Jedinstvo* i dr.), a citat je preuzet iz: J. HORVAT, *Politička povijest...*, 336. Poblježe o medijskom stvaranju ozračja za opravdanje atentata na Stjepana Radića, vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 294-305.

²¹ U talijanskom mjestu Nettuno pokraj Rima, postignut je 20. srpnja 1925. međudržavni sporazum između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS, prema kojemu je Italija dobila jamstvo ostvarenja niza privilegija u odnosu na Kraljevinu SHS. Konvencije je ratificirala Narodna skupština (nepotpune bez SDK) Kraljevine SHS 13. kolovoza 1928. Više o ovim konvencijama vidi: Skupina autora, *Rječnik historije države i prava*, Zagreb, 1968., 514-515; H. MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije...*, 135.

²² Vlada Kraljevine SHS i fašistička vlada Kraljevine Italije potpisale su u Rimu 27. siječnja 1924. sporazum kojim je priznat suverenitet Italije nad gradom Rijekom i njezinom lukom. Vidi: Skupina autora, *Rječnik historije...*, 661.

²³ Iscrpno o problemu vezanom uz pokušaje skupštinske ratifikacije Nettunskih konvencija, vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 236-250.

²⁴ Tadašnji predsjednik vlade Kraljevine SHS bio je Velja Vukičević iz Radikalne stranke.

S obzirom na ukupnost nastalih političkih odnosa, kao i prethodno spomenutom promišljenom promidžbenom taktikom vladajućih krugova u javnosti oko konačnog razrješenja situacije, nastupilo je zapravo nametnuto „očekivano“ stanje. Takve su okolnosti po svojoj naravi stvorile ozračje što je u sebi primarno sadržavalo potrebu konačnoga fizičkog obračuna sa Stjepanom Radićem, ključnom osobom i glavnim protagonistom politike SDK.²⁵

U tom smislu uslijedili su događaji vezani uz skupštinsko zasjedanje od 20. lipnja 1928. Kako su Stjepan Radić i njegovi bliži suradnici imali tih dana određena saznanja o mogućem pokušaju izvršenja atentata na njih, S. Radić se zbog toga, upravo u vrijeme trajanja skupštinske sjednice, ponašao za njega neobično tiho, odnosno povučeno. Naime, niti jednom prilikom nije reagirao na učestale verbalne napade koje su mu upućivali zastupnici vladajućih stranaka sa skupštinske govornice. U jeku njihovih agresivnih istupa, jedini od pripadnika SDK koji je verbalno oštro uzvraćao, bio je zastupnik Ivan Pernar. Premda je imao vlastita saznanja o tome da je i on sam jedan od ciljeva napadača, to ga nije priječilo da se konfrontira s političkim suparnicima. Međutim, ipak je u takvom ozračju iskoristio priliku pa je u jednom trenutku trajanja sjednice upozorio predsjednika Narodne skupštine da su on kao i njegovi politički prijatelji izloženi ozbiljnim prijetnjama ubojstvom.²⁶

Za vrijeme izraženih polemičkih tonova koji su dominirali ovim skupštinskim zasjedanjem, i u trenutku verbalnog sukoba između Puniše Račića i Ivana Pernara, kada zapravo Pernar izgovara poznatu upadicu upućenu Račiću: „Opljačkao si begove“,²⁷ nastupa tragični događaj ubojstva i teškog ranjavanja nekolicine zastupnika SDK.²⁸ Među teško ranjenima bio je i Ivan Pernar, koji je nešto kasnije za vrijeme svoga tjelesnog oporavka, jednom novinaru talijanskog lista u razgovoru ponudio vlastito viđenje tadašnjih ukupnih političkih odnosa koji su u tom razdoblju ključno opterećivali sve oblike hrvatsko-srpskih odnosa.

²⁵ Uz Stjepana Radića ovu je koaliciju također predvodio i Svetozar Pribičević. Međutim, glavni cilj za političku eliminaciju ipak je bio S. Radić, pa o takvim namjerama i nastalim planovima s tim u svezi, kao i organizatorima atentata na Stjepana Radića, vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 250-258, 312-341. U kontekstu pripreme za realizaciju izvršenja atentata ovdje vrijedi spomenuti i izjave dvojice radikalskih zastupnika Tome Popovića i Puniše Račića, što su iznijeli na skupštinskoj sjednici od 19. lipnja 1928. Naime, tada su izjavili sljedeće: „Ovdje će padati glave i dok se ne ubije Stjepan Radić, neće biti mira.“ Preuzeto iz: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 347.

²⁶ Predsjednik Narodne skupštine bio je dr. Ninko Perić, a njegov politički angažman bio je vezan uz Radikalnu stranku. Pernarovo upozorenje predsjedniku skupštine vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 350-351.

²⁷ Stvarno značenje, odnosno obrazloženje krive interpretacije i korištenje ove upadice za potrebe ostvarenja pomno pripremljenog plana, vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 315.

²⁸ Događaje koji su dominirali neposredno pred izvršenje atentata, kao i sami tijekom atentata, vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 355-372.

INTERVJU IVANA PERNARA NAKON ATENTATA

U trenutcima oporavka nakon ranjavanja u skupštinskom atentatu Ivan Pernar dao je prigodni intervju novinaru talijanskog lista *L'Ambrosiano*.²⁹ Razgovor je upriličen u okolici Beča u Austriji, i takav navodno bio objavljen 28. rujna 1928. u spomenutom listu.³⁰ Svojim sadržajem uglavnom je pružao sliku aktualne društvene situacije, što je zapravo značilo analizu uzroka, ali i vjerni prikaz najnovijih razloga zbog kojih se država našla baš u takvom stanju. S obzirom na okolnosti, navedena situacija tada se jednostavno karakterizirala, odnosno nazivala, jugoslavenskom krizom.

Ipak, prije nego se konkretno osvrnuo na ukupne tadašnje političke prilike u Kraljevini SHS, Pernar je novinaru, a preko njega i široj javnosti, u uvodnom dijelu intervjua pokušao objasniti i pritom dodatno naglasiti podrijetlo prevladavajućih bitnih razlika između Srba i Hrvata. Time je u prvome redu javnosti namjeravao poslati znakovitu poruku koja je, s obzirom na okolnosti i trenutak kada je razgovor vođen, imala značajnog odjeka. Naime, navedenim je pristupom intervjuu, uz ostalo, želio upozoriti na ona ključna međusobna hrvatsko-srpska nesuglasja, posebice izražena, kako je to podcrtao, u „značaju, običajima, duhu i prosvjeti“.³¹ Prema njegovu gledištu upravo su to bili oni ključni elementi, koji su u spomenutim okolnostima prevladavajuće utjecali na nastanak ozbiljne državne krize.

Na temelju vlastitih razumijevanja tadašnjih političkih odnosa, Pernar je u nastavku uvodnoga dijela razgovora tvrdio da se može smatrati zabludom bilo kakva tadašnja težnja za zajedničkim životom dvaju naroda, koji prema njemu doista: „nemaju ništa zajedničkog osim davnog seljenja s istoka u ovaj predio Evrope.“³² Nadalje, svoju je tvrdnju nastojao potkrijepiti i sljedećim navodom: „Hrvati su ustanovili kraljevstvo i od početka gravitirali prema zapadu, dok su Srbi odmah potpali pod upliv bizantske kulture, a poslije, za 500 godina pod jaram turski. Historijska je istina da, unatoč istog jezika, među ovim narodima nije bilo intimnih odnosa, ni političkih ni društvenih. Tursko ropstvo i bizantski duh ostaviše kod Srba duboke tragove i u upravi i u načinu mišljenja.“³³

S obzirom na takva Pernarova gledišta nedvojbeno je proizlazilo koliko su bile značajne, odnosno za međusobne odnose prevladavajuće, upravo tako izražene goleme različitosti između Hrvata i Srba. Naime, potencirajući činjenicu o Hrvatima, koji su

²⁹ Novinar je bio Giorgio Sansa, tadašnji dopisnik talijanskog lista *L'Ambrosiano* iz Milana. Cjeloviti tekst toga intervjua vidi: DAZD, Misc. 191-P.7, list 1-3.

³⁰ Ovaj navod o objavi stoji u integralnom tekstu intervjua.

³¹ Vidi: DAZD, sign. Misc. 191-P.7, list 1., Teške izjave zastupnika Dra. Pernara talijanskom novinaru, integralni tekst intervjua na tri lista koji nije potpisan od strane novinara, pisan strojopisom.

³² DAZD, *ISTO*.

³³ DAZD, *ISTO*.

stalno gravitirali i prihvaćali zapadnu kulturu i civilizaciju, za razliku od Srba, koji su isključivo težili prema Istoku i uz njega se vezivali, Pernar je zapravo inzistirao na hrvatskoj prednosti koja je u takvim okolnostima značila nepremostivi procjep između ovih dvaju naroda. I upravo je ta činjenica bila razlog, koji je bitno ometao svaki mogući oblik njihova zajedničkog funkcioniranja.

Pernar je u nastavku isto tako navodio kako je upravo Stjepan Radić veoma dobro poznao sve spomenute hrvatsko-srpske narodne razlike, pa je zbog toga u potpunosti shvaćao ukupnost posljedica što su u budućnosti trebale nastati kao rezultat prisilnog zajedničkog života. Stoga je, prema Pernarovoj tvrdnji, Radić još 1918. godine ustrajavao na traženju uspostave federativnog ustava u budućoj državnoj zajednici, čime je zapravo zahtijevao da do sjedinjenja dođe isključivo uz recipročni pristanak.³⁴

Ovim svojim navodima Pernar je zapravo htio upozoriti na ishodišne probleme koji su bili aktualni još 1918. godine, dakle, u trenutcima uspostave državne zajednice Kraljevstva SHS. Njegovo pozivanje na Radićevo traženje glede federativnog ustava, kao i postizanje recipročnog pristanka u procesu ujedinjenja, bilo je zapravo svojevrsno upozorenje na onodobnu izraženu sumnju s hrvatske strane u pogledu budućeg statusa u državi. A upravo se takva sumnja provlačila sve do trenutaka spomenutog događaja atentata, kada je takvim činom dobila i svoju punu potvrdu. Naime, sumnja je u tom kontekstu poglavito značila bojazan da se u uspostavljenoj zajedničkoj državi ne će ostvariti potrebna razina uzajamnog poštivanja prava i obveza, i to svih sastavnica novouspostavljene državne zajednice.

Nadalje, u intervjuu je bilo riječi o navedenim najnovijim problemima u hrvatsko-srpskim odnosima, koji su kulminirali tijekom 1928. godine, a takve su pokušali u tom razdoblju, svojim aktivnostima odlučno primiriti pojedini britanski novinari i političari. U tom pogledu posebice su se isticali svojedobni glavni novinski urednik londonskog *Timesa* Wickham Steed, kao i profesor R. W. Seton Watson, britanski stručnjak za južnoslavenska pitanja.³⁵ Tako su u sklopu svojih poduzetih

³⁴ DAZD, *ISTO*. Međutim, iscrpnije o složenosti problema između Hrvata i Srba u pogledu formiranja zajedničke države Kraljevstva SHS, vidi: Ante Smith PAVELIĆ, *Dr. Ante Trumbić: Problem hrvatsko-srpskih odnosa*, München, 1959.

³⁵ O svim aktivnostima i posredovanjima ove dvojice britanskih intelektualaca u svezi s uspostavom zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i o njihovoj ustrajnoj borbi da se takva kasnije i održi pod bilo koju cijenu, vidi: A. S. PAVELIĆ, *Dr. Ante Trumbić: Problem...*; Kosta MILUTINOVIĆ, R. W. Seton-Watson i Jugoslavenski odbor u Londonu, *Jugoslavenski odbor u Londonu – u povodu 50-godišnjice osnivanja*, Zagreb, 1966., 451–478. Između ostaloga Seaton-Watson bio je i glavni inicijator osnivanja Srpskog društva u Velikoj Britaniji koncem 1916. godine, a za potpresjednika toga društva bio je izabran W. Steed. Vidi: K. MILUTINOVIĆ, R. W. Seton-Watson i Jugoslavenski..., 458. Kao ilustraciju njihovih ključnih gledišta u spomenutom kontekstu ovdje ćemo citirati jedan kratak odlomak iz zapisanih razmišljanja Seton-Watsona iz 1915. godine, a koji je navodio: „Ujedinjenje Jugoslavena je jedan od životnih problema ovoga rata, i stvaranje snažne južnoslavenske države, osnovane na jedinstvu svih Srba, Hrvata i Slovenaca, predstavljat će najsigurniju garanciju mira na jugoistoku Evrope. Južni

radnji nagovarali i Stjepana Radića da s dobrim namjerama krene u Beograd, premda im je tada i sam Radić, po Pernarovu svjedočenju, prigovarao na takvim inicijativama, i to zato jer je tvrdio kako ga politički neprijatelji, prema argumentiranim saznanjima, imaju namjeru ubiti.³⁶ Na takva upozorenja W. Steed je odgovorio Radiću svojim pitanjem i konstatacijom: „Jeste li pokušali mirnim sredstvima da govorite prije nego li vidite?, i obeća svoju pomoć ako se mirna sredstva pokažu uzaludna.“³⁷

Slijed događaja koji je potom nastupio, pokazao je u kojoj je mjeri Radić bio u pravu. Naime, potvrdio je koliko su britanski zagovornici održanja državne zajednice Kraljevine SHS, pod svaku cijenu, svojim pritiscima na hrvatske predstavnike, u konačnici na specifičan način „potpomogli“ izvršenju atentata i takvom krajnje nedemokratskom, odnosno neciviliziranom načinu razrješenja postojeće političke krize. Osim toga, oni su svojim utjecajem i izvršenim pritiscima u takvom ozračju neizravno podupirali srbijansku politiku vođenu u pravcu ostvarenja velikosrpskih hegemonističkih težnji. Posljedice koje su nakon atentata nastupile, poglavito one političke, Pernar je u intervjuu sažeo ovako: „Da je hitac radikala Račića ne samo ubio naše najbolje ljude, nego da je poništio i izjavu sa kojom je Radić priznao centralistički ustav.“

U nastavku je govorio o održanoj sjednici SDK u Zagrebu,³⁸ te naveo da su tamo bila točno precizirana gledišta prema kojima je proizlazilo kako nije moguće postići ravnopravnost među narodima u državnoj zajednici sve dok prethodno ne bude proglašena potpuna sloboda historijskih i kulturnih individualiteta iz kojih je država bila sastavljena. U tom je smislu zaključio: „To znači da Hrvatska mora biti slobodna podjednako kao i Srbija, i da moraju biti slobodne i ostale regionalne jedinice: Bosna, Crna Gora, Slovenija. Jugoslavija³⁹ mora biti reorganizirana na ovim novim temeljima ili će prestati da postoji, o čemu možete biti sigurni.“⁴⁰

Prema takvom Pernarovu gledištu, uz uzimanje u obzir nastaloga stanja i uz postojeće aktualne ustavne odredbe, u Kraljevini SHS u tim trenucima nije bilo moguće ostvariti nikakve afirmativne dogovore i pronaći čvrsto i konačno rješenje državne krize. To je, naime, značilo da je za smirivanje situacije bilo prijeko potrebno da vlasti učine poteze koji bi vodili u pravcu uspostave novih odnosa između tzv. regionalnih jedinica, i to na principima punog poštovanja svih njihovih posebnosti. Takvo je razmišljanje bilo zapravo na tragu onoga prethodno spominjanog Radićeva

Slaveni su naši prirodni saveznici protiv germanske navale i zato je interes i dužnost Velike Britanije da pruži svoju pomoć za realizaciju njihovih aspiracija.“ Preuzeto iz: K. MILUTINOVIĆ, R. W. Seton-Watson i Jugoslavenski..., 452.

³⁶ DAZD, *ISTO*.

³⁷ DAZD, *ISTO*.

³⁸ Riječ je o sjednici od 1. kolovoza 1928. godine, na kojoj je donesena Rezolucija SDK.

³⁹ Ne znamo je li se terminom Jugoslavija tada doista služio Pernar ili je zbog lakšeg pisanja novinar to učinio prema vlastitoj volji.

⁴⁰ DAZD, *ISTO*, list 2.

zahtjeva o prijekojoj potrebi uspostave federativnog ustava, kao i o pristanku na reciprocitet pri ujedinjenju.

Na sljedeće pitanje novinara o tome što će Hrvati učiniti kako bi došli do onoga što traže, Pernar je odgovorio kako je već započeo proces bojkota svih onih koji su skloni režimu, i da će u tom pogledu o svim daljnjim postupcima odlučivati isključivo nastale okolnosti. Pritom je također naglasio kako u zatečenoj situaciji Hrvati ne će više plaćati porezne obveze, što je u principu značilo izravno protuzakonito djelovanje.⁴¹

Međutim, jedina mogućnost drugačijega hrvatskog ponašanja koja se eventualno mogla dogoditi, prema njegovu mišljenju, bila je isključivo vezana uz cjelovitu provedbu promjene Vidovdanskog ustava i to u federativnom smislu. To je, naime, značilo, da „Hrvatska (uključujući Slavoniju, Srijem, Međimurje i Dalmaciju do Kotora) postigne potpunu administrativnu autonomiju. Jedine dvije stvari na koje pristajemo da budu zajedničke sa Srbijom jesu: Ministarstvo spoljnih poslova i osoba Suverena.“⁴²

Takvim navodima Pernar je zapravo prihvaćao, premda načelno, mogućnost zajedničkog života u jednoj državi, ali uz glavni uvjet o postizanju redefiniranih odnosa u pogledu potpunog poštovanja Hrvatske administrativne autonomije. Stoga bi i prihvaćanje zajedničkog Ministarstva vanjskih poslova, kao i priznavanje osobe kralja, bio zapravo maksimalni čin koji bi u takvim okolnostima značio prihvaćanje okvira unutar kojega bi ipak bila postignuta tražena razina hrvatske samostalnosti.

Na takve Pernarove opaske novinar je postavio sljedeće pitanje koje se ticalo istinitosti srbijanskog prijedloga o tzv. amputaciji Hrvatske od državne cjeline. No, prije nego predočimo odgovor, ovdje ćemo u kratkim crtama ipak objasniti što je u navedenim okolnostima označavao pojam amputacije.

Njime se prvi od srbijanskih političara poslužio Stojan Protić,⁴³ i to na način da je u vrijeme početka uspostave i funkcioniranja zajedničke države Kraljevstva SHS javno preporučio Hrvatima da ako nisu zadovoljni svojim položajem, i k tome traže ono što im Srbija nema namjeru dati, jednostavno krenu u proces razdjeljivanja.⁴⁴ Puna aktualnost navedenog problema amputacije, što je zapravo u stvarnosti bilo predočeno sintagmom hrvatskog pitanja, trajala je sve do trenutka kada je HSS pod uvjetovanim

⁴¹ DAZD, *ISTO*.

⁴² DAZD, *ISTO*.

⁴³ Glavni ideolog Radikalne stranke koji je bio predsjednik u prvoj zajedničkoj vladi Kraljevstva SHS. Vidi: Z. KULUNDŽIĆ, *Atentat na...*, 79.

⁴⁴ O aktualnosti takvih razmišljanja u pogledu moguće teritorijalne podjele sa Srbijom, vidi: Hrvatska politička biblioteka, *Vođa govori, ličnost, izjave, govori i politički rad vođe Hrvata Dra. Vladka Mačka*, sv. prvi, Zagreb, 1936., 81-82.

političkim okolnostima priznao Vidovdanski ustav, čime je problem ipak ostavljen po strani, iako to nikako nije značilo da je u potpunosti bio odbačen.⁴⁵

Pojam amputacije u svom izvornom obliku ponovno je došao u prvi plan javnog isticanja nakon izvršenog atentata u beogradskoj skupštini, i takav je bio potenciran isključivo od srbijanskih političara. No ipak, o njemu se u srbijanskim političkim krugovima, premda ne javno, veoma aktivno raspravljalo i prije toga tragičnog događaja.⁴⁶ Ostavkom dotadašnje vlade,⁴⁷ što je bio čin koji je uslijedio nekoliko dana nakon počinjenog atentata, četveročlana koalicija⁴⁸ službeno je pustila u optjecaj unutar političkih krugova raspravu o problematici amputacije.

U tom smislu vratimo se na prethodno postavljeno novinarsko pitanje o amputaciji Hrvatske od državne cjeline. Na njega je Pernar odgovorio objašnjavajući kako je doista još 7. srpnja 1928. postojao prijedlog četveročlane koalicije u tom pravcu (amputacije), i to s glavnim ciljem nerazmjernoga graničnog razdruživanja s Hrvatskom.⁴⁹ Naveo je također kako je i u prethodnom razdoblju postojala takva intencija rješenja hrvatskog pitanja, koja je trebala biti okončana „puštanjem jednog dijela, Hrvatske, njezinoj sudbini, toliko koliko dostaje da Hrvati ili, bolje, pučanstvo novih pokrajina, postanu manjina pored Srba.“⁵⁰

Pritom je srbijanska politika, što je bilo od iznimne važnosti, iskreno vjerovala u mogućnost da bi paralelno s provedenim teritorijalnim razdjeljivanjem reagirale „Italija

⁴⁵ *ISTO*, 82-83.

⁴⁶ U takvim srbijanskim shvaćanjima oko amputacije Hrvatske raspravljalo se primarno o srpsko-hrvatskoj graničnoj crti koja bi bila uspostavljena na način da bi slijedila tok rijeke Ilove (do Novske), pa nadalje Unom sve do ispod Splita. Preuzeto iz: Hrvatska politička biblioteka, *Voda govori...*, 82-83. U kojoj je mjeri takvo razmišljanje kod srbijanskih političara bilo aktualno, može se iščitati i iz upozoravajućeg pisma koje je u siječnju 1927. godine Ivo Pilar, sa svoga putovanja u Grazu i tamo prikupljenih saznanja o mogućem sukobu Kraljevine SHS i Italije oko graničnih pitanja, uputio Stjepanu Radiću. Tu je između ostaloga bilo navedeno: „Da ovaj momenat iskoristiš u ovoj krizi, i da istakneš, da bi bio ne samo nesmisao, nego upravo zločin naprama državi kidati koaliciju s Hrvatima. Ovo treba istaknuti, jer ima elemenata, koji bi to htjeli, a u prvom redu Pašičevci, pak se ne može kazati, da je to nemoguće.“ Preuzeto iz: Bogdan KRIZMAN, *Korespondencija Stjepana Radića 1919.-1928.*, Zagreb, 1973., 637-638.

⁴⁷ Vlada Kraljevine SHS pod vodstvom Velje Vukićevića, podnijela je ostavku 4. srpnja 1928.

⁴⁸ Misli se na iste one stranke koje su bile na vlasti i u razdoblju atentata, a to su: Narodna radikalna stranka, Jugoslavenska muslimanska organizacija, Slovenska ljudska stranka i dio Demokratske stranke.

⁴⁹ Ta je koalicija svoje zahtjeve u pogledu provedbe amputacije opravdavala navodnim saznanjima o tome da su Stjepan Radić i Svetozar Pribičević radili na „rasulu države“. Naime, prema njihovim stajalištima prozvani su namjeravali proglasiti ništavnim akt ujedinjenja iz 1. prosinca 1918., što je bio dovoljan razlog da se napusti državna zajednica s Hrvatima, ali prema ranije predloženom teritorijalnom razgraničenju (Virovitica, Novska, Una-Bihać, Livno, zapadno od Makarske). Sve ostalo područje imalo je tvoriti veliku Srbiju. Vidi: Hrvatska politička biblioteka, *Voda govori...*, 83-84; Skupina autora, *Povijest Hrvata...*, 39-40.

⁵⁰ DAZD, *ISTO*, list 2.

i Ugarska“⁵¹ koje su prema njihovu mišljenju istodobno namjeravale okupirati odijeljene hrvatske krajeve.⁵² Upravo iz tih razloga, prema Pernarovu navodu, beogradska je vlada o svojim namjerama u pogledu amputacije izvijestila Italiju, na što je dobila navodni odgovor kako oni nisu zainteresirani za zauzeće hrvatskih krajeva odcijepljenih od Jugoslavije.⁵³

U nastavku intervjua bilo je riječi o tome kako se u Hrvatskoj gledalo na pojam amputacije, pa je između ostaloga Pernar naveo: „Mi Hrvati ne shvaćamo na taj način amputaciju, i zato radije govorimo o rastavi. Historijska Hrvatska ne može biti raščlanjena, ona je jedna organska cjelina, ima vlastitu ekonomiju. Mi se ne bojimo amputacije čitave Hrvatske, i kad bi ista došla to bi bio dan velikog veselja. S obzirom na našu prošlost, imamo sigurnost da smo gospodarski kadri živjeti o sebi.“⁵⁴

Iz tih Pernarovih izjava može se zaključiti kako je srbijansko inzistiranje na amputaciji Hrvatske od državne cjeline imalo za svoj glavni cilj u konačnici dovođenje Hrvata u podređeni položaj u odnosu na Srbe u državnoj zajednici. Pritom je potenciranje provedbe amputacije Hrvatske bilo upravljeno isključivo prema ostvarenju velikosrpskih težnji o vlastitom teritorijalnom proširenju, i to isključivo na štetu Hrvatske. Zato je Pernarovo gledište, kao i svih ostalih relevantnih hrvatskih političkih čimbenika, bilo protivno takvim srbijanskim intencijama, ali je prihvaćalo drugačiju definiciju amputacije koja bi ipak bila prihvatljiva.

Pred konac ovoga razgovora sljedeće novinarsko pitanje bilo je upravljeno na problematiku vezanu uz tadašnju beogradsku vanjsku politiku, koju su Hrvati u postojećim okolnostima odlučno odbijali. Naime, Pernar je u tom kontekstu izrijeком kazao kako Hrvati ne potiču i ne podržavaju nikakvo neprijateljstvo prema Talijanima,⁵⁵ već upravo suprotno, oni su bili uvjereni u to kako je realno moguć sporazum s Talijanima. Takvo je svoje viđenje zasnivao na činjenici prema kojoj nije

⁵¹ DAZD, *ISTO*.

⁵² DAZD, *ISTO*.

⁵³ DAZD, *ISTO*, list 3. Međutim, ovdje treba izraziti stanovitu sumnju u pogledu takvoga navodnog talijanskog odgovora. Naime, poznata je činjenica o postojanju Londonskog ugovora iz 1915. godine koji je Italiji od tadašnjih svjetskih velevlasti V. Britanije, Francuske i Rusije jamčio golemi dobitak istočnojadranskih teritorija, i to pretežito onih hrvatskih, kao nagradu za sudjelovanje u ratu na strani Antante. Konačno niti Rapallski sporazum iz 1920. godine, kojim je Kraljevstvo SHS prepustilo značajne dijelove hrvatskih prostora Italiji, nije u potpunosti zadovoljavao talijanske apetite prema hrvatskim obalnim i otočnim prostorima. Zbog toga je u spomenutim okolnostima eventualnog razdruživanja (amputacije), teško bilo očekivati da Italija jednu takvu priliku, što bi joj se moguće ukazala, ne bi iskoristila za vlastitu korist.

⁵⁴ DAZD, *ISTO*.

⁵⁵ Ovdje je glavni naglasak bio na vanjskoj politici, koja se tada posebice ticala odnosa s Talijanima, upravo zbog činjenice da je novinar koji je vodio ovaj intervju bio dopisnik talijanskog lista, pa je stoga i bila razumljiva potenciranost takve problematike.

postojala nikakva prevladavajuća nasljedna mržnja između Hrvata i Talijana.⁵⁶ Na tom tragu završio je svoj intervju sljedećim razmišljanjem: „Mi graničimo sa Talijanima već hiljadu godina, kroz koje vrijeme su bile dulje periode dobrih nego li loših odnosa, među ostalim i zato jer vaša kultura nikad nije prestala da vrši upliv na naše intelektualne klase.“⁵⁷

To Pernarovo gledište uz ostalo, mora se dovesti i u vezu s prioritarnom potrebom stvaranja situacije smirivanja odnosa između Hrvata i Talijana. Naime, srbijanski političari u tom su razdoblju ciljano radili na potenciranju neprijateljstva hrvatskog i talijanskog naroda, a sve to isključivo za potrebe stvaranja atmosfere koja bi u takvim okolnostima njima najviše odgovarala. Naime, ključni razlog upravo takvoga njihova ponašanja, bio je usko vezan uz namjeru ostvarenja ranije proklamiranih srbijanskih težnji za teritorijalnim proširenjem na račun hrvatskih teritorija. Srbijansko je političko ponašanje i djelovanje u takvim prilikama, na posredan način, proizlazilo iz činjenice o postojanju ranijih teritorijalnih jamstava što ih je Italija (ali djelomično i Srbija) u početnoj etapi Prvoga svjetskog rata Londonskim ugovorom dobila od vodećih svjetskih savezničkih sila (Antante).

Naime, na temelju navedenih jamstava, Italija je trebala nakon okončanja rata ostvariti značajne teritorijalne dobitke na istočnoj strani Jadrana, i to pretežito one Hrvatske, dok je pod takvim okolnostima, a prema kondicijama iz spomenutog Londonskog ugovora, i Srbija trebala steći stanovita prava na preostala hrvatska obalna područja.⁵⁸

Takva je činjenica s jedne strane bitno opterećivala ukupne hrvatsko-talijanske međusobne odnose, dok je s druge, uglavnom na domaćoj političkoj pozornici u Kraljevini SHS, odgovarala nametanju ozračja koje je išlo za tim da se Hrvate pod svaku cijenu dovede u poziciju gubitnika. Prema srbijanskom gledištu, takav je gubitnički položaj Hrvata mogao biti ostvaren samo uz uvjet da hrvatski političari tom prilikom prihvate predloženi oblik amputacije Hrvatske od državne zajednice. U takvim odnosima Italija i Srbija postigle bi svoje zacrtane ciljeve, a takvi su podrazumijevali podjelu hrvatskih područja između sebe. I baš iz tih razloga Pernar je posebice inzistirao na potpuno drugačijem razumijevanju pojma amputacije, što je trebalo do kraja onemogućiti ostvarenje navedenih srbijanskih zamisli. Zbog toga je u

⁵⁶ DAZD, *ISTO*, list 3.

⁵⁷ DAZD, *ISTO*.

⁵⁸ Londonski ugovor je zaključen i potpisan 26. travnja 1915. u Londonu, i to između Italije i sila Antante, odnosno V. Britanije, Francuske i Rusije. Naime, Italija je na taj način ostvarila jamstva za dobitak dijelova hrvatskih jadranskih područja, a za uzvrat je pristala u ratnom sukobu biti na strani Antante. Ovaj je ugovor svojom posebnom naznakom nosio obilježje tajnosti i imao je 16 članaka. Člankom 5. bilo je točno određeno koja područja treba dobiti Italija, dok je u istome članku pod posebnom napomenom bilo zabilježeno kako područja na južnom Jadranu od rta Planke do rijeke Drima pripadaju Srbiji i Crnoj Gori, i to ona „u oblasti, koja interesira Srbiju i Crnu Goru“. Više o tome vidi: Milan MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915.*, Zagreb, 1960.

svojem odgovoru na posljednje novinarsko pitanje iskazivao razumljivi oprez, ali i naglašavao pomirljivo hrvatsko stajalište prema Talijanima.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Državna kriza u Kraljevini SHS, koja je kulminirala tijekom 1928. godine, svoje „razrješenje“ dobila je u obliku tragičnog događaja izvršenjem atentata u Narodnoj skupštini u Beogradu. Naime, 20. lipnja 1928. radikalski poslanik Puniša Račić za vrijeme trajanja skupštinskog zasjedanja revolverskim je hitcima usmrtio dva parlamentarna zastupnika HSS-a i teško ranio još trojicu, među kojima se, uz ozlijeđenog prvaka stranke Stjepana Radića, nalazio i Ivan Pernar.

Politički događaji koji su prethodili tom neciviliziranom i nedemokratskom, točnije rečeno zločinačkom postupku radikalskog poslanika, imali su svoje ishodište u tada prevladavajućim bitno oprečnim gledištima na društveno stanje dviju vodećih političkih opcija u državi. Naime, uspostavljena Seljačko-demokratska koalicija vodila je zbog lošeg i krajnje neprincipijelnog ponašanja vlasti i njima privrženih političkih stranaka aktivnu promidžbu o prijekoj potrebi njihove smjene. Naravno da su u takvim okolnostima pristaše postojećih struktura vlasti na sve moguće načine pokušavali zadržati svoje pozicije, što je u spomenutom kontekstu pretpostavljalo različite scenarije za razrješenje aktualnog spora.

Nakon počinjenog atentata ozlijeđeni Ivan Pernar u vrijeme svoga oporavka dao je intervju za jedan talijanski list, u kojemu je iscrpno prikazao i pojasnio uzroke, kao i razloge koji su doveli do napetih političkih odnosa u državi, i konačno takvi rezultirali tragičnim događajem. Uz ostalo u uvodnom dijelu toga razgovora Pernar je naglasio svu postojeću moralnu, kulturnu i svjetonazorsku različitost između Hrvata i Srba, što je uz navedene okolnosti tada dodatno opterećivalo, odnosno utjecalo na nemogućnost bilo kakvog oblika zajedničkog života tih dvaju naroda.

Također, intervjuom je naglasio i činjenicu da se u to vrijeme provode veoma intenzivni diplomatski pokušaji britanskih političara i intelektualaca, a sve s ključnom namjerom očuvanja državne zajednice Kraljevine SHS. Na taj je način zapravo upozorio na kontinuitet i postojeću ustrajnost britanske politike miješanja u unutarnje stvari druge države. Takvom inicijativom, koja se u ovom slučaju zasnivala na načelu zadržavanja na okupu nacionalnih individualiteta, britanska je politika zapravo podržavala i potencirala tada aktualnu srbijansku težnju za potpunu prevlast u državi.

Isto tako, Pernar je glede pitanja o eventualnosti bilo kakvih mogućnosti funkcioniranja tih dvaju naroda u jednoj državnoj zajednici u budućnosti prezentirao gledište koje se za takav slučaj temeljilo na obvezi ispunjavanja nekih preduvjeta od strane Srbije. U tom smislu, napose je podcrtao prijeku potrebu postizanja pune administrativne slobode za Hrvatsku. Međutim, s obzirom na spomenuto, ali i srbijansko ranije stajalište u odnosu na izraženo nezadovoljstvo Hrvata, vladajuća je

politika ponovno aktualizirala pojam amputacije Hrvatske od državnog teritorija. Tako shvaćena, amputacija je označavala oduzimanje dijela hrvatskih teritorija s ciljem konačne realizacije srbijanske teritorijalne ekspanzije, odnosno ostvarenja novih proširenih granica Srbije.

Pri tome je Pernarovo razmišljanje, što je zapravo odražavalo i službeno stajalište HSS-a, u pogledu pojma amputacije bilo bitno drugačije. Naime, on je odvajanje Hrvatske od državne zajednice vidio jedino i isključivo u situaciji koja bi podrazumijevala Hrvatsku u njezinim povijesnim granicama. Naravno da se takvo gledište izravno protivilo deklariranim srbijanskim težnjama. Upravo je i taj pojam amputacije, što ga je Pernar u intervjuu obrazložio, bio uistinu vrijedan dokaz stvarnih srbijanskih političkih namjera prema Hrvatima i Hrvatskoj, bez obzira na to nalazili se oni u državnoj zajednici ili pak bili otjerani iz nje.

Stoga se na koncu može kazati kako je ovaj razgovor Ivana Pernara s novinarom talijanskog lista potpomogao rasvjetljavanju geneze razloga tadašnjeg ozbiljnog političkog neslaganja Hrvata i Srba u Kraljevini SHS. Osim toga on je upozorio i na postojeći realitet jaza između tih dvaju naroda, koji je bitno opterećivao prošlost, ali i budućnost njihova zajedničkog života. Što su Hrvati mislili o prevlasti Srbijanaca na svim razinama u državnoj zajednici, kao i njihovu imperativnom vođenju politike u cilju ostvarenja vlastitih hegemonističkih težnji, Pernar je najbolje oslikao kada je ustvrdio da bi amputacija cijele Hrvatske za Hrvate bio dan velikog veselja.

Zlatko BEGONJA: IVAN PERNAR ON CROATIAN-SERBIAN RELATIONS
AFTER THE 1928 ASSASSINATION IN BELGRADE

Summary

Ivan Pernar, the people's deputy of the Croatian Peasant Party, who was wounded during the 1928 assassination in Belgrade, during his period of convalescence gave an interview to an Italian newspaperman in which he described in full detail the causes of the deep political crisis which at that time held sway over the territory of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. This crisis was ultimately the direct cause of the bloody act of murder and of the wounding of a number of Croatian deputies in the National Parliament.

His views and revelation of facts helped to illuminate a number of events which at that time but also during the previous period had played a key role in the rise of significant political and national disagreements, particularly between the Croats and the Serbs in the new state union of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. This relationship was and continued to be the basic cause of continuous instability in the political and social life of the common state. In the interview Pernar showed in a very convincing fashion the prevalent great Serbian hegemonic aspirations for total supremacy, that is for a position of domination in the state, as well as the opposing Croatian efforts to resist these tendencies.

Key words: Ivan Pernar, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, assassination, amputation of Croatia, 1928